

הלכות מגילה

מבוארים על סדר השו"ע

בית מדרש מקוון ללימוד הלכה

itim-latora.org

הרב אליעזר טובי והרב ירון אליה

להערות: info@itim-latora.org

סימן תרפח - דין כרכים המוקפים חומה מימות יהושע בן נון

סעיף א: כרכים המוקפים חומה מימות יהושע בן נון קורין בט"ו

כרכים המוקפים חומה מימות יהושע בן נון (תקנו חכמים ללכת אחר ערים המוקפות חומה מימות יהושע בן נון ולא מימי הנס - לכבוד ארץ ישראל שהיתה שוממה בימי הנס), אפילו אינן מוקפין עכשיו, קורין בט"ו, אפילו אם הם בחוצה לארץ, ואפילו אין בהם עשרה בטלנים וי"א שאם אין בעיר עשרה בטלנים, אין לה דין של כרך וקוראים בה בי"ד. (עיין מ"ב סק"ב) (פי' בטלנים ממלאכתם ועוסקים בצרכי צבור); והוא שהוקף ואח"כ ישב, או שישב תחלה על דעת להקיפו אח"כ, לאפוקי כשנודע שישב תחלה על דעת שלא להקיפו (אבל בסתמא ר"ל, אם לא נודע בכירור להיפך) הוקפה ולבסוף ישבה ר"ן).

סעיף ב: וכן דין הכפרים הנראים עמהם אפילו אינם סמוכים או שסמוכים להם אפילו אינם נראים

וכן הכפרים הנראים עמהם, אפי' אינם סמוכים, כגון שהם בהר יש אומרים שגם בכפרים הנראים לדרך, צריך שלא יהיה רחוק יותר ממיל מהדרך כמו שכתוב בסמוך לעניין כפרים הסמוכים. (ועי' בפוסקים מה שיש להקשות בזה ומה שתירצו); או שסמוכים להם, אפי' אינם נראים עמהם, כגון שהם בעמק, ובלבד שלא יהיו רחוקים יותר ממיל. ובשושן אף על פי שאינה מוקפת חומה מימות יהושע, קורין בט"ו הואיל ונעשה בו הנס שבעיר שושן נחו היהודים בט"ו, ועשו אותו ליום משתה ושמחה.

על פי מה יש לקבוע סמיכות לעיר מוקפת חומה?

יש אומרים שקובעים על פי העירוב. שאם העירוב של אותה עיר מוקפת כולל בתוכו גם את המקום הסמוך - יש לו דין של כפר הסמוך לדרך וקוראים שם בט"ו. [כ"כ במקראי קודש הררי, פ"ה, הערה מ' בשם הגר"ש ישראלי]

יש אומרים שהקובע הוא תשלום המיסים. שאם המיסים באותו המקום משולמים לעיר הסמוכה לו (ארנונה וכד'), נידון ככפר הסמוך לדרך לקרוא בו בט"ו. [כ"כ במקראי קודש הררי (שם) בשם הר"ן (ב), וכתב שם בשם הגר"א נבנצל שכן דעת הגרשז"א. ובאול"צ (ח"א, סי' מה) כתב שאין זה מועיל להחשיב סמוך לעניין קריאת מגילה]

יש אומרים שצריך שלא יהיה ביניהם מרחק של שבעים אמה ושיריים. (כשיעור עיבורה של עיר). וכן דעת הגרע"י (יבי"א, ח"ז, סי' נח).

סעיף ג: כפרים ועיירות גדולות קורין בי"ד

כפרים ועיירות גדולות, וכרכים שאינם מוקפים חומה מימות יהושע בן נון קורין בי"ד.

< מי שדינו לקרוא מגילה בט"ו - לא יקרא להוציא ידי חובה את מי שדינו לקרוא בי"ד וכן להיפך. ובריעבד: לדעת הפר"ח לא הוציאו אף בדיעבד. ולדעת הפמ"ג יצא בדיעבד וכ"פ ביבי"א (ח"א, סי' יג, מ"ז).

סעיף ד: כרך שהוא ספק אם הוקף בימי יהושע אם לאו קורין בי"ד ובט"ו

כרך שהוא ספק אם הוקף בימי יהושע אם לאו, קורין בי"ד ובט"ו ובליליהון ואף נהגים בשאר מצוות היום בשני הימים, ולא יברך כי אם בי"ד שהוא זמן קריאה לרוב העולם.

במקום שבו קוראים בשני הימים מספק - האם יאמרו גם 'על הניסים' בשני הימים?

מ"ב (בסימן תרצ"ג, סק"ו), ילקו"י (סע' כ"א) - אומרים 'על הניסים' בשני הימים. (ואין זה הפסק כיוון שאומרים אותו מספק)

בא"ח (תצווה, הלכות פורים, אות יד) - לא יאמרו על הניסים ביום ט"ו מחשש הפסק.

כה"ח (אות כה, בשם שולחן גבוה בסי' תרצ"ג, סק"ב) - אין לערער על שום מנהג שנהגו בוזה.

סעיף ה: בן עיר שהלך לכרך או בן כרך שהלך לעיר

בן עיר שהלך לכרך, או בן כרך שהלך לעיר, אם היה דעתו לחזור למקומו בזמן קריאה של אותו מקום שאליו הלך ונתעכב ולא חזר, אף על פי כן קורא כמקומו כיוון שהיה בדעתו לחזור, אע"פ שבסופו של דבר לא היה כן; ואם לא היה בדעתו לחזור אלא לאחר זמן הקריאה במקום שהלך אליו, קורא עם אנשי המקום שהוא שם. הגה: ואם הוא במדבר או בספינה, קורא ביום י"ד כמו רוב העולם (כל בו).

בן עיר שהלך לכרך (כשיצא קודם יום י"ד מהעיר):

אם כשיצא מהעיר, היה בדעתו להשאר בכרך המוקף עד אחר עלות השחר של יום ט"ו, דינו כבן כרך וקורא את המגילה בט"ו בברכה. **אמנם** אם לבסוף חזר לעיר קודם תחילת ליל ט"ו - דינו כבני עירו וחייב לקרוא את המגילה בי"ד (אע"פ שאת קריאת ליל י"ד כבר פספס). [ע"י בכה"ח (אות כט) מש"כ בשם הרמ"ע מפאנו].

ואם היה בדעתו מתחילה לחזור קודם עלות השחר של יום ט"ו, דינו כבן עיר לקרוא בי"ד. ואפילו אם לבסוף נשאר עד עלות השחר של יום ט"ו, אינו צריך לחזור ולקרוא גם בט"ו, כיוון שמתחילה היה בדעתו לחזור קודם עלות השחר של ט"ו.

ואם יצא אחר עלות השחר בי"ד - כבר התחייב בקריאה בי"ד. אלא שאם ילך לכרך בט"ו (על מנת להיות שם בעלות השחר), י"א שיתחייב לקרוא מגילה גם בט"ו [כן מבואר במ"ב, ס"ק י"ב], ויש אומרים שאינו צריך [ילקו"י, סעיף ט]. **ולמעשה** - לספרדי: ראוי שישמע את המגילה מאחר [כ"כ במקראי קודש הררי (שם בהערה כו) בשם הגר"מ אליהו, וגם בילקו"י כתב שהמחמיר לחזור ולשמע את המגילה תבוא עליו ברכה]. ואשכנזי, יכול לסמוך על המ"ב הנ"ל ואף לברך.

בן כרך שהלך לעיר לפני יום י"ד:

אם היה בדעתו לשוב למקומו לפני עלות השחר של יום י"ד - קורא בט"ו כבני הכרך, אפילו אם בסופו של דבר התעכב שם.

אם היה בדעתו להשאר בעיר עד עלות השחר של י"ד, יונשאר שם ולא שב למקומו - דינו כבני העיר לקרוא בי"ד. אך אם בסופו של דבר שב למקומו קודם עלות השחר, לא חל עליו דין פרוז אלא קורא בט"ו כבני מקומו.

ואם יצא אחר עלות השחר בי"ד - אם יצא על דעת שלא לחזור לכרך עד עלות השחר של יום ט"ו, נפטר לגמרי ממקרא מגילה.

כתבנו כל זה עפ"י משמעות השו"ע ורוב הפוסקים. אך יש סוברים שיש ללכת עפ"י דעתו בתחילת הלילה דווקא [החזו"א (בסי' קנ"א)] ויש סוברים שיש ללכת אחר היכן שנמצא האדם, ולא אחר מחשבתו. [כ"כ במקראי קודש הררי (שם, הערה לב) בשם הגר"מ אליהו] ולמעשה ראוי בכל שאלה בעניין זה לפנות לחכם.

סעיף ו: יום חמשה עשר שחל להיות בשבת אין קורין המגילה בשבת

יום חמשה עשר שחל להיות בשבת אין קורין המגילה בשבת משום גזרה שמא יטלטלנה ברשות הרבים כדי לילך לבקי ללמוד לקרוא במגילה, אלא מקדימים לקרותה בערב שבת ואין אומרים 'על הניסים', וגוברים מעות מתנות עניים ומחלקים אותם בו ביום (דהיינו בערב שבת, כיון שקראו אז את המגילה ועיניהם של עניים נשואות למקרא מגילה [גמרא]); וביום שבת מוציאים שני ספרים ובשני קורין: ויבא עמלק ומפטירין באותה הפטרה שהפטירו בשבת זכור; ואומרים: על הנסים ועוסקים בהלכות פורים (וכשחל בחול די במה שקוראים את המגילה); ואין עושים סעודת פורים עד יום אחד בשבת כי כתוב 'לעשות אותם ימי משתה ושמחה', ובשבת השמחה אינה מתקנת חכמים אלא עשויה בידי שמים, ואין כאן 'עשיית' ימי שמחה. [ובברכת המזון ביום ראשון, אין לומר 'על הניסים' במקומו, וראוי לאמרו ב'הרחמן' (כה"ח, אות מח); ילקו"י, דיני פורים משולש, סע' לד; פסק"ת, אות יח].

ובשבת זו אסור לטלטל את המגילה. אך אם לא חל פורים בשבת, אפילו אם פורים חל במוצאי שבת - המגילה מותרת בטלטול. (אלא שאין להביאה לבית הכנסת לצורך הקריאה, משום שמכין לחול)

סעיף ז: המפרש בים והיוצא בשיירא ואינו מוצא מגילה יקראנה ביי"ג או ביי"ב או ביי"א בלא ברכה

המפרש בים והיוצא בשיירא ואינו מוצא מגילה להוליך עמו, יקראנה ביי"ג או ביי"ב או באחד עשר, בלא ברכה; ואם אי אפשר להמתין עד ימים הללו, י"א שקורא אפילו מתחלת החדש. הגה: והכי נהוג; מיהו אם נודמן לו אח"כ מגילה, חוזר וקורא אותה ביום י"ד עם ברכותיה, אפי' קראה תחלה ביום י"ג מ"מ קרא אותה שלא בזמנה (כל בו ובי"י).

סעיף ח: בן עיר שלא היה בידו מגילה ואח"כ נודמנה לו בט"ו קורא אותה בט"ו

בן עיר שהיה בספינה או בדרך ולא היה בידו מגילה, ואח"כ נודמנה לו בט"ו, קורא אותה בט"ו בלא ברכה.

סימן תרפט - שהכל חייבים בקריאת מגילה

סעיף א: הכל חייבים בקריאתה

הכל חייבים בקריאתה, אנשים ונשים (שאף הן היו באותו הנס) וגרים ועבדים משוחררים; ומחנכים את הקטנים לקרותה אך יש לתן לב שלא להביא ילדים שיפריעו לצבור לשמוע את קריאת המגילה (עי' מ"ב ס"ק י"ח).

סעיף ב: אחד הקורא ואחד השומע מן הקורא יצא ידי חובתו והוא שישמע ממי שהוא חייב בקריאתה

אחד הקורא ואחד השומע מן הקורא, יצא ידי חובתו; והוא שישמע ממי שהוא חייב בקריאתה. לפיכך אם היה הקורא חרש או קטן או שוטה, השומע ממנו לא יצא; וי"א שהנשים אינם מוציאות את האנשים משום כבוד הצבור (ואף יחיד אינה מוציאה דלא פלוג [מ"ב]). ולכתחילה לא תצא אפילו בקריאת עצמה, אלא תשמע מאיש (מג"א, סק"ו; כה"ח, אות יח, בשם מדרש הנעלם רות). הגה: וי"א אם האשה קוראה לעצמה מברכת: לשמוע מגילה, שאינה חייבת בקריאה אלא בשמיעה (מרדכי פ"ק דמגילה). < לענין הברכות בקריאה לנשים עיין לקמן בסימן תרצ"ב (סעיף א) ובמה שנכתוב שם בסיעתא דשמיא.

סימן תרצ - דיני קריאת המגילה

סעיף א: קורא אדם את המגילה בין עומד בין יושב ובצבור יעמוד לכתחלה מפני כבוד הצבור

קורא אדם את המגילה בין עומד בין יושב ויש נוהגים לעמוד בשעת הברכות; אבל לא יקרא בצבור, יושב, לכתחלה מפני כבוד הצבור וכשקורא להוציא את הנשים אין צריך לעמוד. הגה: ואסור לחזן לקרות את המגילה עד שאומרים לו: קרא כי אין לאדם לחלוק כבוד לעצמו כל זמן שלא כבדוהו. ובעל קריאה קבוע, אין צריך להמתין שיאמרו לו לקרוא (מרדכי פרק הקורא).

< טוב ליטול הידיים לפני שנוגע במגילה. כי יש אומרים שאסור לאחוז מגילה בלי מטפחת, וע"י נטילה יש יותר סברא להקל.

סעיף ב: אפילו שנים ואפילו עשרה יכולים לקרותה ביחד

אפילו שנים, ואפילו עשרה, יכולים לקרותה ביחד ויוצאים הם והשומעים מהם ולא אמרינן בזה 'תרי קלי לא משתמע', כיוון שבקריאת המגילה האנשים נותנים דעתם על הקריאה מפני חביבותה.

סעיף ג: צריך לקרותה כולה ומתוך הכתב ממגילה כשרה

צריך לקרותה כולה ואם חסר אפילו תיבה אחת בקריאתו - לא יצא ידי חובה, ומתוך הכתב; ואם קראה על פה, לא יצא. וצריך שתהא כתובה כולה לפניו לכתחלה, אבל בדיעבד אם השמיט הסופר באמצעה תיבות, אפילו עד חציה, וקראם הקורא על פה, יצא דווקא מגילה כשרה לצאת בה (בדיעבד). הגה: אבל אם השמיט (הסופר) תחלתה או סופה, אפי' מעוטה, לא יצא (ר"ן); ואפי' באמצעה דוקא דלא השמיט ענין שלם דאם השמיט ענין שלם נראה כספר חסר ופסולה. אך כשחסרות תיבות באמצעה, אם לא חסר ענין שלם, נראה כספר שלם שיש בו טעויות ודי בזה, שאין מרדקים כ"כ במגילה (ב"י בשם א"ח); אבל ביותר מחציה, אפילו הן כתובות, אלא שהן מטושטשות ואין רישומן ניכר, פסולה. ומכאן יש ללמוד שמי שלא שמע מהקורא חלק מהמגילה, יכול להשלים אף במגילה שאינה כשרה, ובלבד שישמע רובה משליח הצבור הקורא במגילה כשרה.

סעיף ד: מי שתופס בידו מגילה שאינה כשרה לא יקרא עם שליח ציבור אלא שומע ושותק

מי שתופס בידו מגילה שאינה כשרה, לא יקרא עם שליח ציבור, אלא שומע ושותק שמא ישמע אחר ממנו ויקשיב לקריאתו ולא לשליח הצבור. הגה: וכן לא יסייע שום אדם על פה לחזן מהטעם הנ"ל, ולכן אותן הפסוקים שקורין הקהל צריך החזן לחזור ולקרותם מתוך מגילה כשרה ולכתחילה צריך לקרוא את כולה מתוך מגילה כשרה. (ב"י בשם שבולי לקט).

סעיף ה: קראה סרוגין, דהיינו שפסק בה ושהה ואח"כ חזר למקום שפסק יצא

קראה סרוגין, דהיינו שפסק בה ושהה ואח"כ חזר למקום שפסק, אפילו שהה כדי לגמור את כולה, יצא ולדעת הרמ"א לעיל בס"י ס"ה, אם שהה באונס בכדי לגמור את כולה - צריך לחזור לראש (אך לא יברך שוב). הגה: ואפי' סח בנתיים. מיהו גוערין במי שסח בנתיים, כדלקמן סימן תרצ"ב סעיף ב'. (הרשב"א סי' רמ"ד) וצריך להיזהר בזה מאד, שאם שח ומשום כך לא שמע אפילו תיבה אחת - לא יצא ידי חובה (וצריך לקרוא התיבות שהחסיר. ואפילו שקורא אותן בעל פה יצא י"ח בדיעבד).

סעיף ו: הקורא את המגילה למפרע לא יצא

הקורא את המגילה למפרע, לא יצא; קרא פסוק א' ודילג השני וקרא שלישי ואח"כ חזר וקרא השני, לא יצא. מפני שקרא למפרע פסוק אחד; אלא כיצד יעשה, מתחיל מפסוק שני ששכח, וקורא על הסדר.

◀ ולכן מי שנכנס לבית הכנסת ומצא שליח צבור באמצע קריאת המגילה, ישלים תחילה את מה שהחסיר מהחומש ואח"כ יקשיב לקריאת הש"צ. ובלבד שישמע רוב המגילה משליח הצבור שקורא ממגילה כשרה. [נראה בבית"ל סעיף ג' ד"ה 'דוקא' שהחומרות של 'תחילתה וסופה' וכן של 'ענין שלם' דינם בכשרות המגילה בלבד ולא בקורא ע"פ]

סעיף ז: הקורא את המגילה על פה לא יצא ידי חובתו

הקורא את המגילה על פה, לא יצא ידי חובתו והוא הדין אם קראה ממגילה שאינה כשרה, כמבואר לעיל בסעיף ג במה נפסלת המגילה.

סעיף יד: הקורא את המגילה צריך שיכוון להוציא השומע והשומע יכוון לצאת

הקורא את המגילה צריך שיכוון להוציא השומע, וצריך (שיכוון) השומע לצאת ואם לא כיוון לא יצא אפילו בדיעבד לפי מה שפסק בשו"ע (בסימן סע', סע' ד) שמצוות צריכות כוונה. ומיירי בכוונה שקודם המצווה, דהיינו, שמתכוון לקיים מצוות קריאת המגילה. ואם הקורא ש"צ מסתמא דעתו על כל השומעים, אפילו הם אחורי בית הכנסת וכן היושב בבית הכנסת, מסתמא מתכוון לצאת שהרי בא לשם בכדי לצאת ידי חובת קריאת מגילה.

אין מדקדקין בטעויותיה; וי"א דוקא בטעות שהלשון והענין אחד, כהוא עובדא דתרי תלמידי דהווי יתבו קמי דרב, חד קרי יהודים וחד קרי יהודיים ולא אהדר חד מינייהו כיוון שלא שניה את המשמעות; אבל טעות אחר שמשנה את משמעות הכתוב, [כגון שאמר 'נפל' במקום 'נופל'] לא וצריך לחזור. וכן עיקר.

וראה בסימן קמ"ב סעיף א ובכה"ח שם אות ב שדעת מרן שבקריאת התורה מחזירים חזרה על טעות של שינוי אותיות אפילו שלא משנה את המשמעות ועל טעות בטעם או ניקוד רק כשמשנה את המשמעות. ולא כרמ"א שם. (וכתב ש"גוערים בו' בכל סוג של טעות. ונכון שימונה אדם יחיד לצורך אלו מפני הכבוד)

סעיף טו: צריך לומר עשרת בני המן ועשרת הכל בנשימה אחת

צריך לומר עשרת בני המן ועשרת, הכל בנשימה אחת, להודיע שכולם נהרגו ונתלו כאחד וצריך להיזהר לקרות תיבות 'ואת' הנזכרים בעשרת בני המן, מתוך המגילה (בא"ח, תצווה, הלכות פורים, ט). [ואם לא קרא מתוך הכתב יצא בדיעבד, כדלעיל בסע' ג] הגה: ודוקא לכתחלה, אבל בדיעבד אם הפסיק ביניהם יצא (תוס' ספ"ק דמגילה ואבודרהם ומהרי"ל). ולכתחלה נוהגין לומר בנשימה אחת מתחלת חמש מאות איש ואת פרשנדתא כו' עד עשרת; (מהרי"ל בשם רוקח).

סעיף טז: צריך שיאמר ארור המן ברוך מרדכי וכו'

צריך שיאמר אחר קריאת המגילה: ארור המן, ברוך מרדכי, ארורה זרש, ברוכה אסתר, ארורים כל (עובדי אלילים) [הרשעים], ברוכים כל ישראל; וצריך שיאמר: וגם חרבונה זכור לטוב. ומנהג הספרדים לאמר כל אחד ג' פעמים.

סעיף יז: מנהג כל ישראל שהקורא קורא ופושט כאיגרת

מנהג כל ישראל שהקורא קורא ופושט כאיגרת, להראות הנס ויש אומרים שיפשוט המגילה לפניו קודם שמתחיל לקרוא וכן נוהגים בהרבה מקומות, שהחזן פושט המגילה כאגרת לפני שמתחיל לברך (ויש מקומות שגם היחידים נוהגים לפשוט המגילה כאגרת); וכשיגמור, חוזר וכורכה כולה, ומברך אחר שסיים לכורכה.

הגה: יש שכתבו שנוהגין לומר ד' פסוקים של גאולה בקול רם, דהיינו: איש יהודי וגו', ומרדכי יצא וגו', ליהודים היתה אורה וגו', כי מרדכי היהודי וגו'; וכן נוהגין במדינות אלו (הגהות מיימוני פ"ח וכל בו ואבודרהם); והחזן חוזר וקורא אותן כי לכתחילה צריך לקרוא כולה מתוך מגילה כשרה ולכן קורא עבור מי שאין בידו מגילה כשרה.

עוד כתבו שנהגו התינוקות לצור צורת המן על עצים ואבנים, או לכתוב שם המן עליהן, ולהכותן זה על זה כדי שימחה שמו, על דרך: 'מחה תמחה את זכר עמלק' (דברים כה, יט) ו'שם רשעים ירקב' (משלי י, ז) ומזה נשתרבב המנהג שמכים המן כשקורים המגילה בבהכ"נ (אבודרהם) ובכ"ח (שם, י) כתב שהיה רגיל להכות ברגליו בהמן הראשון והאחרון; ואין לבטל שום מנהג או ללעוג עליו, כי לא לחנם הוקבעו. (ב"י בשם א"ח) וצריך החזן לשתוק בשעה שמכין את המן, כדי שישמעו כולם את קריאתו. ומי שלא שמע איזו תיבה, יקראנה מתוך החומש.